

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
ЛАБОРАТОРІЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МОВА. СВІДОМІСТЬ. КОНЦЕПТ

Збірник наукових статей

Випуск 10

Мелітополь, 2020

УДК 81'1(08)
ББК 80
М 74

Затверджено Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 7 від 24 червня 2010 р.).

Рецензенти:

Габідулліна А. Р., *д-р філол. наук, проф.*

Дербеньова Л. В., *д-р філол. наук, проф.*

Білоусенко П. І., *д-р. філол. наук, проф.*

Редакційна колегія:

Солоненко А. М., *д-р. біол. наук, проф.*

Гармаш О. Л. – *д-р філол. наук, доц.*

Коноваленко Т. В., *канд. пед. наук, проф.*

Митяй З. О., *канд. філол. наук, доц.*

Сіроштан Т.В., *канд. філол. наук, доц.*

Хомчак О. Г., *канд. філол. наук, доц.*

М 74 Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. статей / відп. ред. О. Г. Хомчак. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2020. – Вип. 10. – 191 с.

ISBN 978-617-7823-15-4

До збірника ввійшли наукові праці, присвячені актуальним питанням філології. Дослідники різних фахових рівнів ставлять і розв'язують проблеми широкого наукового діапазону. Основні положення статей були обговорені на IX Міжнародній науковій конференції «Концептуальні проблеми функціонування мови в полікультурному просторі» (31 березня 2020 року) в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Збірник призначений для фахівців і широкого кола читачів, що цікавляться актуальними проблемами філології.

Відповідальність за достовірність та оригінальність поданих матеріалів (фактів, цитат, прізвищ, імен, результатів досліджень тощо) покладається на авторів.

УДК 81'1(08)
© Хомчак О.Г., відп. ред., 2020

ПЕРЕКЛАД ЯК ЯВИЩЕ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>Вакуленко А., Денисенко Н.</i> ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ЧАСТОК	125
<i>Денисенко Н., Шаповал І.</i> ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОРИ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА	128
<i>Зіненко Н. В., Мілько Н. Є.</i> ВИКОРИСТАННЯ ПЕРЕКЛАДУ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	132
<i>Коноваленко Т. В., Бєднов О. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	135
<i>Ларкін Є., Денисенко Н.</i> ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ	139
<i>Марченко М., Денисенко Н.</i> ПЕРЕКЛАД ЯК АКТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	142
<i>Ярова К., Денисенко Н.</i> ВИДИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ	145

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

<i>Великожон В. А.</i> TEACHING UKRAINIAN FOR FOREIGNERS: ESSENTIAL PRINCIPLES	150
<i>Єрмоленко С. І., Шевчик Г. С.</i> РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ФОНЕТИКИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	155
<i>Ткач М. В., Лут М. М., Єлізарова З. І.</i> РОЛЬ ТА СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	158

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ

<i>Волкова І. В., Добрєва Т. М.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ	163
<i>Кравченко В. І.</i> ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ – ТЕХНОЛОГІЯ ЗАСВОЄННЯ НОВОГО ДОСВІДУ СТУДЕНТАМИ.....	166
<i>Ляшенко К. М.</i> PICTURE PROFILES' TASKS AT THE ENGLISH LESSON (SPEAKING AND WRITING)	169

• Учні працюють у групах над короткими текстами, потім перегрупуються та порівнюють їх версії, перш ніж виробити підсумковий текст. Нарешті, його можна порівняти з «офіційною» опублікованою версією.

• Учні перекладають сцени з фільму, потім переглядають оригінальну версію.

• Учні беруть участь у онлайн-форумах, таких як Word Reference.

• Учні досліджують, а потім представляють свої висновки щодо перекладів певної групи слів, таких як власна професійна сфера.

Підсумовуючи, слід зазначити, що використання перекладу як частини комунікативного підходу в навчанні англійської мови досі залишається суперечливим, проте, на наш погляд має більше переваг, ніж недоліків .

ЛІТЕРАТУРА:

1. Al-Amri, Waleed Bleyhesh. Translation in teaching and learning a foreign language: A methodological approach // International Journal of Humanities and Cultural Studies, Vol.1, Issue 2, 2014. URL: https://www.academia.edu/8209407/Translation_in_teaching_and_learning_a_foreign_language_A_methodological_approach_by_Waleed_Bleyhesh_Al-Amri_and_Hussein_Abdul-Raof_

2. Duff, A. Translation. Oxford: Oxford University Press, 1989. 160 p.

3. Duff, A. Bringing translation back into the language class // Practical English Teaching 10/3, 1990. P. 12-34.

4. Deller, S. & Rinvolucrj, M. Using the Mother Tongue: making the most of the learner's language. Delta Publishing, 2002.

5. Murphy, B. Teaching translation and teaching through translation // MET 15/4, 1988. P. 121-135.

6. Tudor, I. Using translation in ESP // ELT Journal 41/4, 1987. P. 85-102.

Коноваленко Т. В., Бєднов О. А.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Проблема англо-українського перекладу в юридичній сфері в сучасному перекладознавстві є однією з найбільш актуальних. Підвищений інтерес до специфіки юридичного перекладу викликаний тим, що еквівалентність перекладу юридичних документів впливає на успіх в здійснюваних юридичних угодах і навіть у взаєминах між різними країнами.

Юридична сфера в англійській і українській мовах виявляє значні відмінності, що викликано історією розвитку суспільства і мови в цілому, а також різними культурними особливостями юриспруденції в Україні і англомовних країнах. У зв'язку з цим проблема перекладу в юридичній сфері особливо актуальна в сучасній теорії і практиці перекладу.

Юридичний текст відноситься до окремого функціонального стилю в сучасній функціональній стилістиці [6]. Отже, як самостійний функціональний стиль, юридичний текст має специфічні лінгвістичні характеристики, які представляють значні труднощі в процесі перекладу з англійської на українську мову.

Однією з головних лексичних особливостей і, відповідно, головних труднощів юридичного перекладу є велика кількість юридичної термінології в оригінальному тексті. В юриспруденції юридичний термін визначається як «словесне позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави» [2, с. 683]. У лінгвістиці ж юридичні терміни представлені як спеціальні одиниці мови, які використовуються для позначення предметів або явищ тієї чи іншої наукової області [10]. Вимога еквівалентності та адекватності перекладу юридичної термінології виконується в англо-українському перекладі документації ООН за рахунок застосування калькування (для багатоконпонентних юридичних термінів) і словникового еквівалента (для однолексемних термінів).

Калькування є створення в мові перекладу словосполучення або складного слова, кожна частина якого передається його смисловим еквівалентом [12]: *international law* - міжнародне право, *arbitrary arrest* - довільний арешт. Під словниковим еквівалентом прийнято розуміти постійний рівнозначний відповідник, який, як правило, не залежить від контексту [8]: *oppression* - переконання, *pledge* - зобов'язання.

Однією з відмінних рис юридичної термінології є її інтернаціональність. Відтворення інтернаціональних англійських термінів юридичної сфери українською мовою здійснюється за рахунок транскрипції, яка представляє собою процес і результат перенесення характеристики усного мовлення засобами особливої системи, наприклад, міжнародного фонетичного алфавіту [11]: *genocide* – геноцид, *discrimination* – дискримінація. Однак не завжди англійські юридичні терміни мають однозначний еквівалент в мові перекладу. Іноді контекст їх використання заважає дослівному відтворенню терміну в тексті перекладу.

Для вирішення даних проблем в процесі юридичного перекладу використовуються як лексичні, так і граматичні перекладацькі трансформації. Так, перестановка, під якою розуміється зміна місця слова в реченні [3], застосовується при перекладі термінів-словосполучень з препозитивним атрибутивом: *conflict area* - зона конфлікту, *UN Security Council* - Рада Безпеки ООН.

Генералізація, тобто заміна видового поняття родовим [1, с. 86], необхідна при розбіжності в семантичному обсязі юридичних термінів англійської та української мов. Наприклад: *Marriage shall be entered into only with the free and full consent of the intending spouses* - Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

Термін *spouse*, використаний в оригінальному юридичному тексті, позначає або чоловіка, або дружину, або пару, що укладає шлюб. Складність перекладу даного терміну полягає в тому, що в українській мові для загальної номінації чоловіка і дружини (нареченого і нареченої) немає єдиного терміну, виходячи з вираженої флективної форми чоловічого і жіночого роду. Тому для надання більшої офіційності переведеному юридичній тексту в даному випадку використовується генералізація.

Серед інших лексичних особливостей юридичного тексту можна виділити мовні штампи і кліше (наприклад, в українській мові *права і свободи*), стійкі поєднання слів (*мати право*), перифрази (*завдавати шкоди, нести службу*), відсутність емоційності, оцінності і модальних слів, які виражають невпевненість або ймовірність дії [5]. Лексичний аспект юридичного перекладу є не єдиним, який представляє складності для перекладача в юридичній сфері. Ряд граматико-синтаксичних особливостей юридичного тексту також вимагає особливого підходу в процесі перекладу.

Англомовний юридичний дискурс характеризується складними реченнями, частини яких об'єднані розділовими знаками крапка з комою. Обсяг таких речень може перевищувати 400 знаків, як, наприклад, в документі ООН:

The Special Adviser on the Prevention of Genocide acts as a catalyst to raise awareness of the causes and dynamics of genocide, to alert relevant actors where there is a risk of genocide, and to advocate and mobilize for appropriate action; the Special Adviser on the Responsibility to Protect leads the conceptual, political, institutional and operational development of the Responsibility to Protect.

Український юридичний текст не виявляє такої особливості. Він також складається з досить складних за структурою речень, однак найчастіше різні граматичні основи не пояснюються в одне речення, аналогічно англійському юридичному тексту. У зв'язку з даними відмінностями при англо-українському перекладі юридичного тексту потрібно членування речень, при якому синтаксична структура оригінального речення в перекладі перетворюється в дві і більше предикативні структури [4].

Врахування синтаксичних відмінностей членування речень є одним із способів досягнення еквівалентності та адекватності юридичного перекладу. Відмінною рисою англійського юридичного тексту в граматико-синтаксичному аспекті є широкий прояв пасивності. В англійській юридичній сфері пасивні конструкції використовуються з метою досягти абстракції описів міжнародного права і уникнути зайвої об'єктивності в тексті. Однак для української мови не характерна велика кількість пасивних конструкцій в юридичній сфері, оскільки в англійській мові пасив утворюється не тільки на основі прямо-перехідних дієслів, а й побічно-перехідних дієслів і дієслів з прийменниковими доповненнями, що не є характерним для української мови [8].

Отже, для англо-українського перекладу юридичного тексту щодо описаної особливості потрібна граматична заміна - заміна лексичної одиниці однієї частини мови на еквівалентну лексичну одиницю іншої частини мови в перекладі [9]. Наприклад: *The term «human rights» was mentioned seven times in the UN's founding Charter – Термін «права людини» згадується сім разів в Статуті ООН.*

Існують значні відмінності в англійській і українській юридичній сфері в області вираження дії. Для англійської юриспруденції характерно переважно дієслівне вираження дії: *Democracy, based on the rule of law, is ultimately a means to achieve international peace and security, economic and social progress and development.* На відміну від англійського юридичного тексту, в українській юриспруденції дія передається найчастіше через віддієслівні іменники.

Іншими словами, тут спостерігається номіналізація стилю, що вимагає використання граматичних заміन в перекладі: *Демократія, заснована на верховенстві закону, є в кінцевому рахунку засобом для досягнення міжнародного миру і безпеки, економічного і соціального прогресу і розвитку.*

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що англо-український переклад в юридичній сфері представляє великі складності як в лексичному плані (переважно, переклад термінів), так і в граматико-синтаксичному аспекті (складні речення, пасивність, дієслівне вираження дії). Використання сукупності лексичних перекладацьких трансформацій в процесі юридичного перекладу дозволяє досягти еквівалентності та адекватності перекладу тексту в юридичній сфері.

Юридичні тексти давно стали невід'ємною частиною нашого життя. І основою мови таких текстів служить термінологія. Правові терміни відрізняються від термінології інших професійних сфер. Критерій точності і однозначності не може застосовуватися до них в тій же мірі, в якій він застосовується до технічних або наукових термінів, оскільки мова правових документів більш наближена до загальнолітературної мови, запозичуючи з неї основну частину своєї термінології. Ще однією відмінною рисою юридичних термінів є їх абстрактність. У той час як технічні терміни позначають конкретний денотат або явища, лексеми офіційної мови відображають абстрактні поняття. Більш того, мова юриспруденції знаходиться під великим впливом латини, про що свідчить велика кількість латинських включень або латинських коренів у термінах.

Однак, незважаючи на такі особливості, юридичні терміни відповідають таким вимогам, що пред'являються в термінології, як стандартизованість, експресивна нейтральність, лаконічність і, головне, співвіднесеність з іншими поняттями даної терміносистеми.

Однак при передачі юридичних термінів виникають складнощі, пов'язані з їх особливими характеристиками. Кожен термін має певну значимість і місце в своїй термінологічній системі, які потрібно буде відновити при перекладі. Еквівалент, підібраний при перекладі, повинен також відповідати критеріям однозначності, ясності і нейтральності. У зв'язку з тим, що правова термінологія безпосередньо залежить від традицій, культури і правової системи держави, терміни в різних мовах можуть відрізнятися обсягом семантики або взагалі не знаходити відповідностей в іншій мові. Важливим критерієм хорошого перекладу є спеціальна підготовка перекладача, його компетентність і ерудиція.

Для передачі термінів мовою перекладу перекладач нерідко змушений вдаватися до трансформацій, тобто перетворень, що носять формально-семантичний характер, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниці оригіналу до одиниці перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации. Изд. 3-е, стереотипное. М.: Едиториал УРСС, 2005. 160 с.
2. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь. М.: Книжный мир, 2004. 720 с.
3. Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. 2-е изд. М.: ЛКИ, 2014. 240 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Альянс, 2013. 253 с.
5. Косоногова О. В. Статус онимического термина в лингвистике: Монография. Одесса: КУПРИЕНКО С.В, 2016. 117 с.
6. Паршин А. Н. Теория и практика перевода. М.: Готика, 1999. 202 с.

7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Р. Валент, 2007. 244 с.
8. Рецкер Я. И. Учебное пособие по переводу с английского языка на русский. М.: Просвещение, 1982. 159 с.
9. Ушаков А. А. Избранное: Очерки советской законодательной стилистики. Право и язык. М.: РАП, 2008. 314 с.
10. Faber P. A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language. Walter de Gruyter, 2012. 321 p.
11. Hartmann R. R. K., James G. Dictionary of Lexicography. Routledge, 2002, 192 p.
12. Wales K. A Dictionary of Stylistics. Routledge, 2014. 496 p.

Паркін Є., Денисенко Н.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

Особливості взаємозв'язку мови і права з давніх часів цікавлять мовознавців і правознавців. Діалог цих наукових сфер, що почався в Німеччині ще на початку 19 століття, з того моменту все більш розширювався, підживлюючи новими суспільно значущими темами. Наприклад, в 70-х роках 20 століття зміцненню співробітництва правознавства та лінгвістики значно сприяло «вимога суспільства створити зрозумілий громадянам мову відомчих установ, у 80-х і 90-х роках обговорення нових формулювань законодавства, що забезпечують рівні права чоловіків і жінок, проходило за участю лінгвістів.

Питаннями мови та права займається розділ науки, званий в науковій літературі «legal linguistics-правова лінгвістика». Німецький вчений-лінгвіст Адальберт Подлех «правовою лінгвістикою» називав «сукупність усіх методів і результатів досліджень, які стосуються питань зв'язку мови і правових норм, і відповідають вимогам сучасної лінгвістики». Сучасне розуміння правової лінгвістики значно розширилося, тому що змінилися вимоги сучасної лінгвістики, що пройшла за ці роки довгий шлях розвитку. У зв'язку з цим змінилося співвідношення правознавства та мовознавства у вивченні мовних питань у правовій сфері та значно зросла роль лінгвістичних досліджень у цій області. Гейдельберзька науково-дослідницька група з питань правової лінгвістики визначає цю область досліджень як науково-теоретичну і повсякденно-практичну сферу зіткнення методичного сприйняття мови в юриспруденції і лінгвістичного аналізу мови у значенні практичної семантики. Характерною рисою даного виду текстів є «переважання канцелярського стилю» [1, с. 282] – велика кількість канцелярських кліше, деяка консервативність лексики, складний, громіздкий синтаксис, велика кількість модальних слів з розпорядчої семантикою («має право», «зобов'язаний дотримуватися»), переважання дієслівних форм теперішнього часу. Завдання подібних текстів - повідомити реципієнту об'єктивну достовірну інформацію і наказати якісь дії [1,